

LA RESPONSABILITAT DEL CAPITAL. LES EMPRESES MULTINACIONALS I ELS MERCATS FINANCERS

Ángel Martínez González-Tablas

Catedràtic d'Economia Internacional i Desenvolupament de la Universitat Complutense de Madrid

Ponència transcrita, pronunciada en castellà

El tema que se m'ha proposat que desenvolupi és el de la responsabilitat del capital davant de la pobresa i, més en particular, de les empreses multinacionals i les finances. Hi ha un primer fet sobre el qual seria fàcil posar-nos d'acord i és que pobresa, exclusió, desigualtat, no són fets dels quals es pugui dubtar en el món d'avui, no es pot dubtar de la seva existència ni en el subdesenvolupament ni tampoc en el món desenvolupat. És cert que quan s'intenta afinar com es conceptualitza la pobresa, com es mesura la pobresa, aquesta cosa tan periodística, hi ha diferents enfocaments. 'Quants pobres hi ha?', sembla que ja estem acostumats a dir-ho en algunes desenes de milions més o menys de pobres: '950 milions de pobres, ja no estem en els 1.000 milions'. També existeixen estratègies del tractament de la pobresa. El fet de la pobresa al món és inqüestionable. Ara, quan plantejem, ja no si hi ha pobresa, sinó la pobresa i la responsabilitat del capital, les transnacionals i les finances, llavors ens veiem obligats a filar una mica més prim si no volem deixar que flueixi la indignació que suscita el fet i volem un cert autocontrol per entendre i aprofundir en la comprensió. Perquè responsabilitat pot provenir d'un error en quelcom del que es deriva una obligació moral, és a dir, algú es troba cometent una equivocació, una actuació condemnable i d'aquí se'n deriva una obligació moral. Fins i tot hi ha una segona accepció, segons la Reial Acadèmia de la Llengua, que ho considera quan hi ha una causa de la qual es deriva l'obligació de reparar alguna cosa. Ara, si ens atenguéssim a aquests plantejaments hauríem de començar per demostrar on és l'error, no l'error genèric sinó específic i perquè transnacionals, finances, capital, són causa de la pobresa. Jo ho prendré en una accepció una mica més àmplia, que també és acceptada, que és que es considera que hi ha responsabilitat quan hi ha un fet realitzat lliurement del qual sorgeixen conseqüències i això indubtablement és inqüestionable. Llavors, és un fet del qual es deriven conseqüències que es relacionen amb la pobresa. Però intentaré respondre a dues preguntes des de la perspectiva que em toca desenvolupar: una és, per què no s'eradica la pobresa?, i el segon per què –com pot ser de trist constatar per què no s'eradica la pobresa- és què es pot fer per eradicar-la?, si és que es pot fer alguna cosa. Arribaré a plantejar aquestes dues preguntes i intentaré respondre-les.

Recorreré els següents punts. En primer lloc, em referiré a l'estat del debat, actualment, sobre la responsabilitat del capital, existeix un debat en la literatura al món sobre la responsabilitat social del capital. Una vegada ho constatem, veurem que hi ha dues accepcions completament diferents d'abordar el tema, i ja entraré en el tema de reflexions i propostes davant la responsabilitat social del capital, per concloure finalment.

Deia l'estat actual del debat perquè hi ha un debat que es titula a més així: responsabilitat social del capital –amb aquesta perversió que tenim d'utilitzar les abreviatures angleses C.S.R. (Corporate Social Responsibility)-, aquest fet és a la literatura, un es troba articles, jornades, seminaris, sobre aquestes qüestions. El que plantejaré és que sobre aquest tema hi ha un discurs en voga, que és el discurs dominant sobre la responsabilitat social del capital i hi ha un discurs alternatiu sobre aquest mateix tema i no ocult, que jo construiré més des de l'òptica del discurs alternatiu crític que des de la del discurs dominant.

El tema de la responsabilitat social del capital, curiosament quan ha sorgit amb una gran força és als anys 90. A la dècada dels 90 es comença a plantejar que el capital, les empreses, no només han de respondre davant els seus accionistes, davant dels seus amos, sinó que hi ha altres afectats per la seva actuació, parts interessades, parts concernides, que també tenen

alguna cosa a dir. Aquesta responsabilitat social del capital es vincula a temes de comportament en qüestions socials, laborals, sociolaborals i en qüestions ambientals, aquí és on fonamentalment es considera que està la responsabilitat social del capital. D'aquí ha sorgit tota una plèiade d'iniciatives des de la societat civil, principalment, que s'han ocupat de vigilar i fer propostes sobre la responsabilitat social del capital. Acceptant que el comportament de les empreses afecta a més gent que als accionistes, és a dir, que té una responsabilitat més enllà dels seus accionistes, aquí hi ha pocs dubtes i fins i tot cal parlar, en sentit lax, d'un comportament estètic de les empreses cap a la societat.

Ara bé, la primera qüestió curiosa és, per què sorgeix aquest tema precisament en els anys 90?, perquè empreses les hi ha des de molt abans i grans empreses també i grans empreses que a més actuen a l'espai mundial com a transnacionals, també, per què llavors als 90? És paradoxal, però jo crec amb altres autors que han treballat aquest tema, que no està desvinculat de l'ascens de les posicions neoliberals en el conjunt dels temes econòmics. És paradoxal perquè podríem dir que, aparentment, és oposat, perquè els neoliberals diuen "deixem que funcionin els capitals i el mercat, que ells sols portaran resultats positius i beneficis per a tots els ciutadans". Com es casa el que a partir dels 90 l'apogeu ja iniciat als 80 agafa cos, continua avançant?, com es casa amb aquesta preocupació?. Les empreses no és quina quantitat és el dividend que reparteixen, sinó que també afecta als treballadors, afecta a les comunitats on estan eradicades les empreses, afecten el medi ambient. Doncs bé, molt probablement és la pèrdua de capacitat de regulació dels poders públics, l'erosió de l'Estat i dels poders públics per controlar el funcionament de les empreses en general, en àmbits molt diversos que fa que com a moviment compensatori per no anar massa lluny, per pal·liar en part aquesta deriva, sorgeixi la reacció de demanar una altra mena de responsabilitats. I no és paradoxal que es demanin responsabilitats respecte les comunitats locals, els treballadors, respecte l'impacte ambiental, al mateix temps que es porta en el món una tendència a que les empreses funcionin no amb els criteris de sempre sinó amb uns criteris de caràcter més financer.

En un altre àmbit, si canviem d'onda i mirem el mateix període en el terreny, per exemple, dels mercats de valors de la borsa, de què parla? De que les empreses vagin bé i de que guanyin quota de mercat, de que pugin el seu percentatge de beneficis, no es tracta de crear valor per l'accionista. La creació de valor per l'accionista està a les antípodes de qualsevol mena de preocupació pel social i per l'ambiental, simplement que els mercats financers cotitzin més aquests títols, que valguin més, que pugin, que això faci que els propietaris d'aquests títols siguin més rics, que puguin augmentar la seva riquesa sense estalviar. Llavors, aquí s'ha d'ubicar tota la tendència de la responsabilitat social del capital, és en aquest context en la meua opinió. No vol dir que tots els participants en els moviments de control al capital, control des d'una perspectiva social, estiguin buscant fer-li el joc al capital, de cap manera, però objectivament exerceixen aquest paper compensatori i les iniciatives es mouen en àmbits molt diferents. És a dir, en els anys 60 i 70 hi havia una preocupació per la regulació pública del comportament de les empreses. En els primers 90 les empreses es dicten els codis de conducta, elles, en autocontrol, en el terreny laboral, en el terreny social, en el terreny ambiental i hi ha un creixement tal dels codis de conducta voluntaris que la debilitat d'aquest plantejament sorgeix ràpidament, perquè és clar, s'autocontrolen fins a tal punt que l'autocontrol no perjudica els seus interessos.

Aquí es dona una altra deriva que és a dir no, les empreses no es poden autocontrolar sinó que han de ser els interessos afectats, parts interessades, instàncies concernides. Els afectats en general són els que han de desenvolupar el control sobre les empreses i no elles soles. Els afectats, qui són? Els treballadors, les comunitats locals, grups ambientals, ONG que se sentin interpel·lades per aquestes temàtiques. Sembla un pas important, però també mostra uns límits molt clars i en els darrers 90 s'ha dit això de pretendre substituir el control públic, primer per l'autoregulació de les empreses voluntàries, com Nike, dient seré bo, no utilitzaré hores de treball excessiu, pagaré els salaris, no contaminaré, però sense uns mecanismes per controlar, fins a quin punt es compleixen aquests autocompromisos de les empreses. Llavors hi ha una deriva important cap a buscar fórmules de coregulació, d'acceptar que els interessos afectats controlin convidant també als poders públics, perquè ho facin, perquè sinó seria extremadament difícil.

Què és el que passa? Que molts d'aquests esquemes són escassament participatius. Qui controla? Els sindicats normalment no, els països, els col·lectius afectats en el món subdesenvolupat tampoc, és la veu dels interessos dels treballadors del Tercer Món, no, fins i tot l'impacte d'aquests mecanismes sobre el subdesenvolupament és problemàtic. Perquè, és clar, es diu 'anem amb compte que no hi hagi explotació dels treballadors', però com es pren aïllada aquesta empresa per veure què fa amb els treballadors? Llavors, es diu, no poden treballar els nens, contra el treball infantil, o es diu només les empreses que compleixin uns estàndards socials, laborals, d'higiene, etc., poden fer-ho, que és el que ha resultat en molts casos, s'ha aconseguit el resultat però a costa dels sectors més empobrits d'aquests països que perden fonts d'ingressos necessàries pel manteniment del seu entorn familiar. Això vol dir que el treball dels nens és bo? No, vol dir que no es poden agafar els problemes aïllats i trets de context. Vol dir que és bo que a una petita empresa se li permeti treballar amb estàndards que no serien homologables? No, no és bo, però s'ha de reconèixer que si es passa a exigir aquests estàndards –doncs els que treballaran com a proveïdors són grans empreses- tot el teixit de petita i mitjana empresa, tan important en el subdesenvolupament, es veuria exclòs. Per altra banda, tan entusiastes que som d'aquests països, -perquè això és un moviment dels països desenvolupats-, però quan surt una línia d'activitat civil social en aquest terreny comencen a proliferar codis de conducta a desenes o centenars, llavors en la confusió, en la proliferació es poden colar els que diuen que s'ajusten a un codi o a un altre.

En definitiva, tot aquest moviment indica una valoració important de que les empreses afecten a col·lectius més amplis que els seus propietaris, però, s'ha plantejat d'una manera totalment aïllada del context mundial, de l'econòmic real i ha aconseguit unes fites limitades, no hi ha independència en les valoracions i molts països subdesenvolupats, voluntàriament a través de l'acció d'aquests processos al dir a les multinacionals que els posaran un llistó més elevat que als seus veïns, no capten ni una sola inversió estrangera directa, no ve ningú, es tracta doncs d'un procés que té uns límits molt clars, tot i que és un procés important. La meua proposta, si això no val, que en la meua opinió no val per restablir la responsabilitat del capital i de les empreses, és abordar la problemàtica, conèixer la seva existència, però des d'una altra perspectiva que manegi altres categories, que estudiï el funcionament econòmic d'una altra manera, que analitzi d'una altra manera els afectats. En conseqüència quina és la seva manera d'abordar altres categories. No m'estendré sobre elles, però sí les apuntalaré. No em parli vostè només d'empreses, sinó parli'm, com diu el títol de la meua intervenció, del capital que crea empreses i el capital que no es mou en un entorn econòmic a seques, sinó que es mou en un sistema econòmic determinat, que és un sistema econòmic capitalista, on hi ha actors individuals que són empreses, però que hi ha també grups socials. Els capitalistes formen un grup i els treballadors assalariats amb els matisos que volguéssim introduir un altre i això no es combina de manera casual, sinó que a començaments dels segle XXI hi ha models de desenvolupament específics en aquestes qüestions, com existeix desenvolupament del sistema econòmic capitalista. En lloc de parlar de la responsabilitat social del capital i de les empreses a seques, tot i dient coses lloables com que hi ha responsables en el terreny laboral, ho situem dins el sistema econòmic capitalista, dins dels grups i classes social que existeixen al capitalisme i això ens permet aproximar-nos a la forma de funcionament econòmic amb matisos que escapaven al plantejament anterior.

És a dir, hi ha una lògica en el funcionament econòmic-capitalista que es basa no en la recerca de l'òptim pels agents econòmics sinó que es basa en la propietat privada i en la legitimitat de l'ànim de lucre per part dels agents econòmics. La propietat privada existeix no només per posseir valors d'ús corrent, privats, sinó de les empreses que busquen guanyar diners i això és així, no és insultar a ningú, és reconèixer que aquesta és la realitat subjacent al sistema i que en aquest sistema hi ha relacions socials, no és economia de mercat, quan ens diuen parlant que això és el sistema d'economia de mercat. Hi ha relacions socials que no es limiten a la formació dels preus de la mercaderia, les relacions socials basades en la desigualtat social i en les quals l'apropiació del sobrant de l'excedent social té un paper crucial. Ho van dir ja fa mig segle alguns pensadors clàssics, relacions socials o només mercat i hi ha un comportament marcat pels cicles i per crisis, però aquest sistema té capacitat de reproduir-se, la prova és que ha crescut més, que ha aconseguit més creixement. Hi ha algú que conegui un sistema econòmic en la història de la humanitat que hagi estat capaç de crear tanta riquesa com el capitalisme? Jo sens dubte no. Ha estat capaç d'aquesta creació bruta de riquesa o de creació de riquesa bruta, si es prefereix. I el funcionament d'aquest sistema, que és molt important en

el tema que ens ocupa avui, és saber que hi ha contradiccions que ens interessa detectar i que aquest sistema té contrapesos per poder funcionar i que aquestes contradiccions i aquests contrapesos hem de saber quins són, amb certa finesa, si no volem simplement dir vaguetats quan arriba el moment de fer propostes.

Alguns contrapesos són interns de la lògica del funcionament del sistema, per exemple, és un sistema que necessita mercat i que necessita que les mercaderies ho envaeixin tot, que tot es converteixi en mercaderia, és fonamental pel seu funcionament que tot es pugui tractar com una relació mercantil. Però és un sistema que necessita una competència, una mínima competència entre els capitals. No hi ha cap empresa amb seny que vulgui competència, tots fugen de la competència com de la pesta, busquen poder de mercat que els permeti fer un petit toc als preus, al marge brut amb què operen. Però, és cert, uns mínims de mercat han d'existir i per exemple és un sistema que necessita demanda perquè no estan acostumats, no saben massa bé menjar-se els productes que fabriquen, hi ha d'haver compradors amb diners per adquirir-los i això és bo.

També és essencial i és intern al capital la relació salarial. És un sistema que necessita treballadors assalariats i necessita la relació amb el treball assalariat per poder obtenir un benefici i un excedent, fins i tot és un sistema que necessita algunes coses que de vegades, quan se'ns va de la mà en la crítica, no els hi donem importància, necessita una certa trama social per poder funcionar, necessita valors, determinats valors, per exemple, necessita que qui signa un contracte en principi estigui disposat a complir-lo, perquè això ha d'estar en el cos social, necessita també que estigui en el sistema que es pugui habitar a la Terra, és a dir, que el produir i el consumir sigui possible per a nosaltres i per a les generacions futures i tampoc es pot oblidar que existeixen ciutadans de sistemes polítics diferents.

Ara, si tot és així, el següent pas és dir 'l'economia actual com és?' A part del sistema, de les relacions, de les contradiccions, l'economia actual té alguns trets que es relacionen amb el títol de la ponència que se m'ha encarregat. Per una banda hi ha un de globalització econòmica molt elevat, no total, per a res total, però molt significatiu, és a dir, el sistema econòmic tendeix a operar més que en etapes anteriors en el plànol mundial, es reproduïx en el plànol mundial, però no es reproduïx de qualsevol manera sinó que la globalització que de veritat existeix és una globalització d'empremta neoliberal, regida per criteris neoliberals i com a conseqüència d'aquesta globalització hi ha empreses transnacionals. Hi ha un informe que conta les empreses, des que va començar a sortir, fa set o vuit anys, van creixent les empreses, 40.000, 60.000 matrius, 800.000 filials al món. El que és evident és que ha crescut espectacularment la importància, sobretot a la part central i final dels anys 90, de les empreses transnacionals, les empreses que funcionen en diferents països del món, que produeixen a diferents països del món, ha crescut de forma espectacular, ha crescut molt més que el comerç, molt més que la producció, de manera que avui representa en percentatges aproximats, -perquè les estadístiques són pèssimes-, un percentatge molt important, superior a un 20% del producte brut mundial, de la producció total mundial. Estan vinculades a aquestes empreses les dues terceres parts de comerç mundial i, per altra banda, al món, a l'economia mundial, les finances s'han disparat, sobretot a les dues darreres dècades. És el que més ha crescut juntament amb la producció transnacional i potser més que la producció transnacional són les finances internacionals, però la part negativa és que les finances internacionals recullen l'estalvi mundial, creixen, es ramifiquen, recullen tot l'estalvi del món, sí aquí hi ha estalvi i aquí hi ha gent que vol invertir, doncs agafen l'estalvi i els hi passen als que volen invertir i millora l'eficiència global de l'economia. Però això no és així, a la pràctica no ha funcionat com deien els plantejaments teòrics i el creixement de les finances internacionals ha perjudicat al capital productiu, a les empreses productives i ha creat una gran incertesa pels països més desfavorits.

A què ens porta això? Quins són els efectes de la globalització en general? Que no ha provocat ni creixement ni apropament del nivell de vida dels països. No hi ha creixement, no hi ha convergència, no es pot dir en positiu que hagi produït major benestar i sens dubte es pot dir que no ha servit per eradicar la desigualtat, l'exclusió i la pobresa al món. La globalització financera, a la pràctica, ha funcionat malament, ha disminuït el marge de maniobra dels països i ha augmentat la vulnerabilitat dels més pobres. La globalització financera, aquesta fascinant globalització financera que ha fet que estiguem en un mercat continu, que comença a Tòquio, pren el relleu a Europa, després a EEUU i tos els dies topes amb un responsable financer

important d'un banc central o d'un gran operador financer que diu que avui dissabte descansa i després diu no, perquè començarà a cotitzar, descansa aquí però comença a cotitzar a un altre lloc, i després a les transnacionals en particular ha passat una cosa que és molt important, que si diem que hi ha grups socials significatius a l'economia real, un el capital, l'altre el treball, doncs, com a conseqüència d'aquesta evolució de l'economia mundial, què ha passat? Que el capital té passaport i es mou per tot el món i es desplaça quan se sent incòmode, o quan veu una oportunitat que el treball no pot, no per una força (dolenta) de fet no pot i com a conseqüència d'aquest procés es dona una correlació de força entre capital i treball que ha estat clarament perjudicial pel treball.

M'havia compromès al començar, reflexionar i proposar davant la responsabilitat social del capital. Primer, per què no s'eradica la pobresa?, hem constatat que existeix, l'hem situat dins un sistema econòmic, d'una lògica, d'unes contradiccions d'una economia mundial real i ara diem, per què no s'eradica la pobresa? Proposaré tres causes per les quals no s'eradica la pobresa, pertanyents a tres causes diferents, a l'econòmic, al polític i al social. En primer lloc perquè la lògica del sistema econòmic vigent no ho veu, no veu pobres, és a dir, el sistema econòmic no per malesa i perversió, no aconsegueix veure des de la seva forma de pensar als pobres. No identifica com un problema les necessitats dels pobres, no existeixen, no tenen expressió monetària, detecta altres qüestions, és a dir, detecta la falta de demanda, si no hi ha demanda la detecta, si es desvaloritza el capital ho detecta, però els pobres no existeixen pel sistema econòmic, des de la seva lògica no és quelcom que formi part del món real, estan fora del seu camp de visió i de la seva possibilitat de tractament. Podrà dir-se que és molt dur, però és quelcom que s'ha d'assumir si volem entendre alguna cosa, des de la lògica del sistema econòmic capitalista els pobres són una categoria externa al que sap manegar, tractar-hi, operar-hi. En segon lloc, el sistema polític sí detecta els pobres, però no s'ha vist obligat a atribuir una prioritat forta a la lluita contra la pobresa, sap que hi ha pobres, empipen de vegades, si no se'ls tracta bé, saben que fins i tot no voten, però si hi ha una desviació llavors poden ser empipadors i arribar a votar. Sí sap que existeixen, però no s'ha sentit obligat a dir que la pobresa és una prioritat. I a més, si el sistema polític segués aquí a la taula diria estic més deteriorat que mai, m'han deixat als óssos, m'han tret tota legitimitat, tots els meus espais i funcions que tenia, ara l'únic que he de fer és regular perquè operi la lògica dels mercats, és a dir, com a conseqüència d'això ens trobem amb un sistema polític, amb un arma política sense efecte. I en tercer lloc, per què no s'eradica la pobresa? Perquè, ens agradi o no, no s'han generat moviments socials amb identitat suficient per lluitar per la superació de la pobresa. L'ordit social en l'evolució real de les darreres dècades no ha produït aquesta mena de moviment social. Hi ha moviments sensibilitzats contra la pobresa, però no s'han generat amb un grau de centralitat, en el funcionament, suficientment important com per dir aquesta és la nostra prioritat i anem per ella. Llavors, de la combinació d'aquests factors, és a dir, una lògica econòmica que vol dir no us veig, un sistema polític que no es veu obligat per la seva lògica a establir-lo com a objectiu i l'absència de generació de forces, què es pot fer?, farà algunes propostes.

1r) O situem l'anàlisi de la pobresa dins el funcionament de l'economia real, -l'economia real és capitalista i entenent la seva dinàmica actual-, o fora d'aquesta comprensió el discurs va inevitablement cap el voluntarisme i cau en la banalitat, fins i tot pitjor, es posa al servei de la reproducció de la pobresa. Tenim mecanismes pels quals es reproduïx la pobresa i el subdesenvolupament, hem de tenir o comprendre com és i com actua la globalització econòmica actual, hem de gestar el que s'està gestant.

2n) Mals temps per dir-ho, s'ha de recuperar i recrear la política, no té sentit substituir-la des de l'activisme social i ara és més difícil que mai, perquè ara no és només la política pròxima, la de sempre als Estats establerts, locals nacionals, ha d'actuar a la Unió Europea i ha d'actuar al pla mundial i això és molt difícil, s'ha de recrear i recuperar, sinó estem perduts.

3r) S'han de promoure totes les intervencions socials possibles, buscant que siguin autònomes, participatives i aplicades intel·ligentment als punts vulnerables del sistema, perquè el sistema té punts vulnerables. Hi ha el mercat, se li ha d'exigir que hi hagi competència, que el grau de monopoli no es dispari. Hi ha la demanda i els consumidors que tenen una posició que el sistema tendeix a potenciar i que pot limitadament però en certes qüestions dir no accepto consumir aquests productes. Hi ha el treball assalariat organitzat, l'enfortiment de les seves

capacitats. Hi ha els mecanismes externs a allò econòmic, a la reproducció del capital, hi són on existeixen les eleccions, els moviments socials, l'opinió pública, no estem per lliurar, renunciar a cap dels instruments possibles. I s'ha de buscar la interacció entre totes aquestes dimensions, entre l'econòmica, la política i la social, no es pot pretendre que un sol d'aquests plànols tingui suficiència per a enfrontar-se amb un problema de la fondària que és el problema de la pobresa al nostre món, s'ha de desenvolupar la consciència de la limitació del que suposen els moviments aïllats (que es creuen els polítics que ho faran sols). Però no ens creguem que sortint als carrers sols, -tot i que estiguem acostumats últimament-, amb això aconseguirem les fites. I s'ha de, finalment, aprendre a moure's en quelcom que sona més a física que a social, a l'econòmic en l'espai i en el temps, és a dir, tot i que jo sigui d'un lloc, he de treballar en el lloc i articular-me amb altres que estan a altres espais, similars o per sobre, l'important són només els grans fòrums mundials? No només, s'ha de saber combinar la lluita en tots els nivells espacials, s'ha de saber llegir l'eix temporal, s'ha de ser radicals, anar a l'arrel dels problemes, saber identificar l'arrel dels problemes. Però no podem ser maximalistes i voler-ho tot.

Soc economista, és la meva professió, és quelcom a què dedico el meu temps, faig una lectura de l'economia interdisciplinària, però jo dic que s'ha de reivindicar l'ètica, el deure ser existeix, no tots els objectius valen, ni per a les persones ni per als col·lectius socials, ni per la política en general, no ens ho podem permetre, s'ha de reivindicar l'ètica. En segon lloc, s'ha d'acceptar i enfrontar-se al principi de realitat, la realitat no és com ens agradaria, a mi no m'agrada potser el sistema econòmic existent, però el sistema és aquí i intento entendre'l, s'ha d'intentar saber diagnosticar-lo i la correlació de forces que existeix a cada moment, l'existència de condicionaments i la limitació de mitjans. I tampoc s'ha de demanar al capital, les transnacionals o les finances que donin el que ni tenen, ni tenen perquè donar, perquè no els hi correspon a elles, perquè la seva lògica és una altra, s'han d'acceptar així, per poder neutralitzar-les i tractar-les millor. I, finalment, s'ha de recuperar la política, no ens serveix amb reivindicar l'ètica, no ens serveix amb el principi de realitat, no podem tampoc renunciar a la política, a les prioritats en els objectius, a la consciència dels mitjans, al temps, a la ponderació d'escenaris. Ja sé que no és fàcil perquè això equival a moure's en plans molt diferents, en tasques de molt llarg termini, però en canvi crec sincerament que aquesta mena de plantejaments i aquests suggeriments no només serveixen per confrontar la responsabilitat del capital, de les transnacionals, de les finances, sinó que també serveixen per interpel·lar els governs. Altres ponents s'ocuparan d'ells en sessions successives, dels organismes econòmics internacionals. Per plantejar estratègies no poden llegir-se aquestes qüestions així en abstracte, al marge de l'actualitat, no estic sortint del tema de la responsabilitat del capital quan ho dic. Tot això, per exemple, és com un petit gra de sorra per eradicar la pobresa al món, perquè no sigui una tasca impossible. Això també concerneix a altres qüestions que ens afecten a tots, concerneixen aquí i ara, al que es diu en un dels cartells: "NO A LA GUERRA". No als qui la pronuncien, no als qui l'emparen, no als qui la justifiquen. Està relacionat amb el que parlem. Moltes gràcies.